

‘Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging’¹

De Nederlandse reactie op de executies van vijf Spaanse politieke gevangenen op 27 september 1975

---

¹ Citaat van toespraak door toenmalig minister-president Joop den Uyl in: *Weeknummer 75-40*, video, Polygoon bioscoopjournaal, 1975, 33060 <http://in.beeldengeluid.nl/kanaal/3264-utrecht/3329-protest-tegen-regime-van-franco> (laatst geraadpleegd op 1 juni 2017).

² Nationaal Archief, Den Haag, 2.24.01.05, Regering demonstreert tegen doodvonnis in Spanje in Utrecht, 1975, bestanddeelnummer 928-1746, Bert Verhoeff/Anefo, Utrecht.

Samenvatting

Deze scriptie verklaart de Nederlandse reactie en de relatie met de toenmalige politiek op de executies van vijf linkse gevangenen in Spanje op 27 september 1975. Deze was opmerkelijk omdat executies, die in de voorgaande decennia onder het regime van Franco hadden plaatsgevonden, in Nederland niet tot grote reacties leidden. De opvallende reactie ontstond door meerdere factoren. Ten eerste ontstond er als gevolg van arbeidsmigratie meer banden tussen de Spaanse oppositie en Nederlandse politieke organisaties. Ten tweede ontstond er, rond de tweede helft van de jaren zestig van de twintigste eeuw, een nieuwe politieke cultuur in Nederland. In deze politieke cultuur was een linkse consensus ontstaan die een sterke internationale oriëntatie kende. Deze werd ingezet door de politisering van de postmateriële generatie in de tweede helft van de jaren zestig. Ten derde werden mensenrechten in de jaren zeventig een onderdeel van het Nederlands buitenlands beleid. Door de opkomst van het fenomeen mensenrechten en de linkse consensus van deze periode ontstond een opvallende reactie op de Spaanse executies van 27 september 1975. Deze scriptie probeert bij te dragen aan een beter begrip in hoeverre maatschappelijke ontwikkelingen, fenomenen en actoren invloed hebben op het handelen van de Nederlandse regering. En dat daarmee een aanzet is gedaan tot verder onderzoek naar de correlatie tussen deze verschillende factoren.

Inhoudsopgave

1.0.	Inleiding	p. 4
1.1.	Afbakening	p. 4
1.2.	Historiografische inbedding	p. 5
1.3.	Methode	p. 6
1.4.	Bronnen	p. 7
2.0.	Spanje onder Franco	p. 9
2.1.	Nederlands-Spaanse betrekkingen tijdens het Franco-regime	p. 9
2.2.	Spanjaarden in Nederland	p. 10
2.3.	Conclusie	p. 10
3.0.	Nederland tijdens de jaren zeventig	p. 12
3.1.	Conclusie	p. 14
4.0.	Karakter van het buitenlands beleid van Nederland	p. 15
4.1.	Conclusie	p. 16
5.0.	De rol van mensenrechten in het buitenlands beleid van Nederland	p. 17
5.1.	Conclusie	p. 19
6.0.	Reactie van het kabinet-Den Uyl voor de uitvoering van de executies	p. 20
6.1.	Reactie van het kabinet-Den Uyl na de uitvoering van de executies	p. 21
6.2.	Kritiek	p. 22
6.3.	Buitenparlementaire reactie	p. 23
7.0.	Conclusie	p. 26
	Bibliografie	p. 28

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

1.0. Inleiding

Op 27 september 1975 vonden in Spanje de laatste executies van het Franco-regime (1939-1975) plaats. In drie verschillende steden werd het leven van vijf veroordeelde gevangenen door een executiepeloton ontnomen. De veroordeelden waren leden van de Euskadi Ta Askatasuna (ETA), een Baskische gewapende onafhankelijkheidsbeweging, en de Frente Revolucionario Antifascista y Patriota (FRAP), een marxistische gewapende organisatie. Ze waren gearresteerd en veroordeeld voor hun betrokkenheid bij aanslagen op agenten en medewerkers van de Guardia Civil. Zowel voor als na de executies vond er internationaal protest plaats. In Nederland werd de verontwaardiging uitgedrukt door middel van demonstraties, aanslagen, telegram- en briefkaartenacties en de oproep tot een Spaanse boycot. Deze boycot zou uiteindelijk grotendeels mislukken.

Over een breed maatschappelijk spectrum waren er in de maanden september en oktober in 1975 kerkgroepen, vakbonden, politieke partijen, solidariteitscomités en mensenrechtenorganisaties die zich tegen de executies organiseerden. Dit was opmerkelijk. Hoe was het bijvoorbeeld mogelijk dat kardinaal Alfrink vroeg om de doodstraf voor gewapende linkse en nationalistische activisten niet te voltrekken? Franco had immers tijdens de Spaanse Burgeroorlog de katholieke kerk beschermd tegen de Rode Terreur. Hans Wiegel, destijds de fractievoorzitter van de conservatief-liberale Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), nam ook deel aan een demonstratie tegen de executies. Deze demonstratie was georganiseerd door het kabinet-Den Uyl. Vanuit de huidige politieke opvattingen van de VVD over terrorisme is het moeilijk voor te stellen dat Wiegel in deze periode meende solidariteit te moeten tonen met de leden van gewapende linkse organisaties.

De Spaanse dictator Francisco Franco was al sinds 1939 aan de macht. In de periode van 1950 tot 1959 werden er 58 mensen geëxecuteerd door het regime. In Nederland was er tijdens deze periode geen sprake van een massale publieke collectieve verontwaardiging die leidde tot grote demonstraties en oproepen tot een boycot van Spanje. Dat er in 1975 wel een breed protest ontstond was dus opvallend en dat roept de vraag op welke ontwikkelingen hiervoor verantwoordelijk waren. Door de politieke cultuur van Nederland in deze periode te analyseren kan worden verklaard waarom er in de Nederlandse maatschappij een breed gedeelde verontwaardiging over deze executies was ontstaan.

1.1. Afbakening

De Nederlandse reactie die in deze scriptie centraal staat begint bij de bekrachtiging van de veroordelingen op 27 augustus 1975. Vanaf dat moment begonnen zowel parlementaire als niet-parlementaire actoren verschillende middelen in te zetten om de geplande executies te voorkomen. Onder de Nederlandse reactie wordt dus niet alleen het handelen van de Nederlandse regering verstaan maar ook het handelen van non-gouvernementele organisaties zoals kerkenraden, solidariteitsgroepen, politieke partijen en vakbonden. De Nederlandse reactie op de executies eindigt met de bespreking van dit onderwerp tijdens de Ministerraad van tien oktober 1975, hierna zijn er geen diplomatieke handelingen

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

meer rondom de executies. De aangekondigde boycot door vakbonden, politieke partijen en solidariteitsorganisaties was inmiddels grotendeels mislukt en er vonden hierna in Nederland geen significante acties met betrekking tot de executies meer plaats.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden worden verschillende factoren in beschouwing genomen. Zo moet eerst de politieke situatie in Spanje met betrekking tot de veroordelingen en executies in 1975 bekeken worden. Vervolgens worden de Nederlandse betrekkingen met Spanje onder Franco beschreven. Wat was de houding van Nederland ten opzichte van Spanje gedurende het Franco-regime? En waren er politieke banden tussen Nederlanders en Spanjaarden?

Om de Nederlandse reactie op Spaanse executies te kunnen verklaren wordt er daarna gekeken naar het politiek-culturele landschap in Nederland tijdens de jaren zeventig. Welke ideeën en ideologieën kwamen tijdens deze periode tot ontwikkeling? Welke groepen waren verantwoordelijk voor de veranderingen in Nederland tijdens deze periode? En wat waren de gevolgen van deze politiek-culturele veranderingen voor de Nederlandse maatschappij?

Vervolgens wordt het Nederlands buitenlands beleid geanalyseerd. Om dit te onderzoeken wordt er gekeken of het beleid gebaseerd is op bepaalde tradities of dat het door interne en externe factoren wordt bepaald. De opkomst van het fenomeen mensenrechten in de jaren zeventig is een invloedrijke factor in de Nederlandse reactie op de Spaanse executies. Een belangrijke verklaring voor de opvallende Nederlandse reactie op de Spaanse executies is de samenhang tussen de opkomst van het fenomeen mensenrechten en het linkse kabinet onder leiding van de sociaaldemocraat Joop den Uyl.

1.2. Historiografische inbedding

Rick Hendrix schreef een masterscriptie over de betrekkingen tussen Spanje en Nederland tijdens het Franco-regime. Volgens Hendrix was Nederland wel kritisch over de Spaanse mensenrechtenschendingen maar werden de economische banden tussen beide landen gedurende het bewind van Franco steeds groter.³ Omdat Nederland bang was om deze economische belangen te beschadigen was het daarom terughoudend in het berispen van het Franco-regime. Mensenrechten worden in de scriptie van Hendrix slechts vanuit een legalistisch perspectief benaderd. Ook ontbreekt de gidslanddiscussie, de vraag of Nederland het voortouw nam in het bevorderen van mensenrechten.

Dit onderstaand onderzoek richt zich op verschillende thema's. Het eerste thema gaat over de Nederlandse politieke cultuur tijdens de jaren zeventig. Een van de belangrijke vraagstukken over deze periode was welke groep de katalysator voor maatschappelijke verandering was. Volgens de historicus James Kennedy was de snelle verandering in de Nederlandse maatschappij ontstaan door de flexibiliteit van de

---

³ Rick Hendrix, *Politiek gescheiden, economisch verstrengeld: De Nederlands-Spaanse betrekkingen tijdens het Franco-regime, 1945-1976* (Masterscriptie aan de Universiteit van Utrecht, 2008) p. 64-66.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

machthebbers. Volgens de historicus Hans Righart was de transformatie het gevolg van de babyboomgeneratie die gepolitiseerd raakte.

Het tweede thema is het historisch debat over het buitenlands beleid van Nederland. Deze bestaat uit twee visies. De politicoloog Joris Voorhoeve onderscheidt drie tradities in zijn werk over het buitenlands beleid van Nederland. Volgens hem waren dit drie peilers waar Nederland een consequent beleid op nahield. Er zit een bepaalde vooringenomenheid in het werk van Voorhoeve. Hij probeert in zijn werk aan te tonen dat ook kleine landen onafhankelijk kunnen opereren op het wereldtoneel maar door zijn werk te niet falsificeren kan hij makkelijk tot deze conclusie komen. De historicus Duco Hellema bekritiseert het idee dat het Nederlands buitenlands beleid werd gekenmerkt door tradities. Het beleid werd volgens hem vooral bepaald door interne en externe factoren. Tegelijkertijd neemt hij in zijn werk terugkerende fenomenen waar en creëert op deze manier ook weer tradities. Het analyseren van de Nederlandse reactie op de executies kan een bijdrage leveren aan het debat over de rol die tradities, interne en externe factoren hebben in het buitenlands beleid van Nederland.

Een ander debat over de aard van het Nederland buitenlands beleid gaat over de tegenstelling tussen de dominee en de koopman. Dit debat gaat over de vraag of economische of morele belangen van doorslaggevende rol waren in het formeren van het buitenlands beleid. De historicus Maarten Kuitenbrouwer wijst in zijn werk op de invloed van interne factoren. Zo kan pressie door economische lobbygroepen het buitenlands beleid ook beïnvloeden.⁴ Door te kijken naar de reactie van het kabinet-Den Uyl op de Spaanse executies van 27 september kan worden geanalyseerd hoeveel invloed de dominee en de koopman hadden in het bepalen van het beleid.

1.3. Methode

Door middel van *decision making analysis* kan de reactie nader verklaard worden. De politicoloog Allison bekritiseerde in zijn werk over het nemen van beslissingen in de internationale betrekkingen het realistische *state as actor* model.⁵ Volgens de realistische interpretatie van internationale betrekkingen heeft de staat een centrale rol.⁶ Hierbij wordt de staat als een rationele actor gezien waarbij nationale- en internationale veiligheid de hoogste prioriteit heeft. Daarom heeft de realistische benadering van internationale betrekkingen vooral oog voor machtspolitiek.

Door een liberale interpretatie van de internationale betrekkingen te hanteren werd er door Allison gekeken naar zaken die buiten de contouren van het realistische perspectief vielen. De machtspolitiek van de staat kwam hierdoor niet langer centraal te staan. In de tweede helft van de twintigste eeuw kwam *low diplomacy* tot ontwikkeling. Met *low diplomacy* worden onderwerpen bedoeld die niet direct over

---

⁴ Maarten Kuitenbrouwer, 'De rol van de mensenrechten in het buitenlandse beleid van Nederland na 1945: Politicologische en historische literatuur', *BMGN - Low Countries Historical Review* 118 (2003) 2, 179-192, aldaar 181.

⁵ Kuitenbrouwer, 'De rol van de mensenrechten in het buitenlandse beleid van Nederland na 1945', 180-181,

⁶ Paul R. Viotti en Mark V. Kauppi, *International relations theory: realism, pluralism, globalism, and beyond*, (1999 Boston) 32-33.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

machtspolitiek gaan zoals milieu, mensenrechten en ontwikkelingshulp. Deze kwesties werden tijdens de jaren zeventig steeds meer prominent in het Nederlands buitenlands beleid. Het liberale perspectief op internationale betrekkingen is relevant voor dit onderzoek omdat mensenrechten een zaak van *low diplomacy* is.

Om internationale coöperatie en samenwerking te bevorderen zijn de liberale interpretators van internationale betrekkingen voorstanders van internationale samenwerkingsverbanden en non-gouvernementele organisaties. Door een liberaal perspectief te hanteren kan er worden geanalyseerd op welke manier de Nederlandse regering in multilateraal verband reageerde op de executies. Door gebruik te maken van *decision making analysis* kan, omdat volgens deze methode besluitvorming op het gebied van internationale betrekkingen werd bepaald door verschillende factoren, de Nederlandse reactie vanuit meerdere invalshoeken verklaard worden. Hierdoor kan worden onderzocht hoe factoren zoals ideologieën, instituten, groepsbelangen en de handelingen van individuen het buitenlands beleid van Nederland beïnvloedden. De Nederlands-Spaanse betrekkingen, de Nederlandse politieke cultuur en de opkomst van de mensenrechten worden als kaders gebruikt om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

De begrippen *linkage* en *leverage* kunnen ook verklaren waarom er een opvallende reactie in Nederland op de Spaanse executies ontstond. De politicologen Stevin Levitsky en Lucan Way introduceerden deze concepten om de effectiviteit van pressie door democratiserende landen op autoritaire regimes te kunnen verklaren. *Leverage* is de kwetsbaarheid van autoritaire regimes voor de druk van democratiserende mogelijkheden. *Linkage* kijkt naar de intensiteit van de banden tussen twee landen op politiek, economisch, sociaal, cultureel en diplomatiek terrein en naar de uitwisseling op het gebied van handel, mensen en communicatie.⁷ Volgens Levitsky en Way zorgt een intensieve *linkage* ervoor dat een democratiserend land sneller actie zou ondernemen tegen misstanden in andere landen. Als er sterke *linkage* is kunnen mensenrechtenschendingen sneller nieuws worden en hebben lobby's door non-gouvernementele organisaties meer impact waardoor politici deze misstanden sneller als een prioriteit zien.

1.4. Bronnen

Om de Nederlandse reactie op de executies te onderzoeken wordt er gebruik gemaakt van krantenonderzoek, de notulen van de Ministerraad rondom dit thema en archiefmateriaal van solidariteitsorganisaties. De correspondentie van de Nederlandse ambassade in Spanje in de periode van de executies is niet direct beschikbaar. Hierdoor is er minder inzicht in de reactie van de Nederlandse ambassade op de executies en de samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse zaken. De Nederlandse politieke cultuur tijdens de jaren zeventig wordt onderzocht door middel van secundaire literatuur. Deze literatuur gaat over de jaren zestig maar is toch van belang omdat er in deze periode een grote verandering in de politieke cultuur plaatsvond die een grote invloed had op de jaren zeventig.

---

⁷ Steven Levitsky en Lucan A. Way, 'Rethinking the international dimension of regime change', *Comparative Politics* 38 (2006) 4, 379-400, aldaar 379-380.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

Volgens de studie *Nieuw Babylon in aanbouw: Nederland in de jaren zestig* van de historicus James Kennedy was de transformatie van Nederland mogelijk geworden door de 'flexibele elite'. Hierdoor wordt de schijn gewekt dat de elite gewillig meeging met de ontwikkelingen van deze tijd, maar het is moeilijk voor te stellen dat bijvoorbeeld de confessionele elite content was met de ontkerkelijking die in deze periode plaatsvond. Soms lijkt het werk van Kennedy dan ook een conservatief verwijt aan de elite te zijn. Volgens het werk *De eindeloze jaren zestig: Geschiedenis van een generatieconflict* van de historicus Hans Righart waren de veranderingen in de jaren zestig ontstaan als gevolg van het waardepatroon van de postmateriële generatie die in deze periode onderdeel werd van de Nederlandse politieke cultuur. Door het werk van deze auteurs te vergelijken kunnen deze beide theses in perspectief worden geplaatst.

Het buitenlands beleid van Nederland wordt geanalyseerd aan de hand van secundaire literatuur, stukken van politieke partijen en regeringsprogramma's over dit thema. Hierdoor kan er gekeken worden naar wat het originele streven van het kabinet-Den Uyl op dit terrein was en in hoeverre daar daadwerkelijk uitvoering aan werd gegeven. De secundaire literatuur is van Joris Voorhoeve en Duco Hellema. Hiervoor is gekozen omdat zij twee verschillende standpunten over het beleid innemen. Door deze werken te vergelijken met beleidsdocumenten en vergaderstukken kan er worden geanalyseerd in hoeverre beide auteurs gelijk hadden.

2.0. Spanje onder Franco

In 1939 kwam Franco, een kolonel van het Spaanse leger, aan de macht. In 1936 was hij, na de verkiezingsoverwinning van een linkse coalitie, vanuit Noord-Afrika met een gedeelte van het leger Spanje binnengevallen. Hierdoor ontstond er een burgeroorlog tussen het linkse en rechtse politieke kamp. Franco werd gesteund door Hitler en Mussolini terwijl het linkse kamp op bijstand van de Sovjet-Unie kon rekenen. In 1939 wist Franco Madrid in te nemen en was de strijd in zijn voordeel uitgevallen. Ondanks de steun van Italië en Duitsland tijdens de Spaanse Burgeroorlog besloot Franco zich tijdens de Tweede Wereldoorlog terughoudend op te stellen. Dit beleid was pragmatisch, hij ondersteunde wel degelijk een gedeelte van de idealen van Hitler en Mussolini, en hierdoor wist Franco ondanks het verlies van de As na de Tweede Wereldoorlog aan de macht te blijven.⁸

De executies in 1975 waren het gevolg van een repressiever optredend regime. De oppositie wist dat Franco, door zijn ouderdom, niet lang meer aan de macht zou blijven. Het geweld van de linkse en Baskische oppositie begon toe te nemen. De ETA was in 1959 ontstaan nadat radicale jonge Baskische nationalistische groepen zichzelf begonnen te organiseren. Zij wilden Baskenland bevrijden van het 'koloniale juk' van de Spanjaarden. Vanaf 1968 werd de strijd gewapend gevoerd en ging er een proces in werking waarin de ETA aanslagen opeiste die vervolgens met repressie door de Spaanse staat werden beantwoord.⁹

De doelwitten van de linkse gewapende organisaties en de ETA waren politieke representanten van het Franco-regime en de politie. Door het escalerende geweld werd er op 26 augustus 1974 een nieuwe antiterroristische wet aangenomen. De executies die uitgevoerd werden waren het gevolg van drie processen die tegen leden van de FRAP en de ETA werden gevoerd. Van de aangeklaagden werden er elf ter dood veroordeeld. Uiteindelijk zouden vijf mensen van deze groep, op de ochtend van 27 september 1975, door middel van het vuurpeloton geëxecuteerd worden.

2.1. Nederlands-Spaanse betrekkingen tijdens het Franco-regime

Het buitenlands beleid van Franco was gericht op erkenning en vergeving voor de collaboratie met Hitler en Mussolini en streefde naar een Spanje dat onafhankelijk kon optreden. Na een periode van internationale isolatie werd Spanje in 1955 lid van de Verenigde Naties (VN). Door het uitbreken van de Koude Oorlog kon Spanje als een anticommunistische bondgenoot worden beschouwd. Franco was immers een felle anticommunist. Het land werd geen lid van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) maar ontving wel militaire steun van de Verenigde Staten.

De toenemende repressie aan het einde van de jaren zestig zorgde ervoor dat Nederland een ambivalente houding ten opzichte van Spanje aannam. Hoewel het kritisch was over het optreden van het Franco-regime wilde het niet de eigen economische belangen beschadigen door te hard op te treden. In 1969 diende Max van der Stoep, Tweede Kamerlid namens de Partij van de Arbeid (PvdA), een motie in om te

---

⁸ Samuel D. Eaton, *The forces of freedom in Spain 1974-1979*, (Stanford 1981) 4-5.

⁹ Stanley G. Payne en Jesús Palacios, *Franco: a personal and political biography* (Wisconsin 2014) 451-452.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

voorkomen dat de Europese Economische Gemeenschap (EEG) een verdrag met Spanje zou sluiten. Deze motie werd verworpen en in 1970 werd er een preferentieel handelsakkoord afgesloten tussen de EEG en Spanje.¹⁰

In 1972 werd er, na een bezoek van de Spaanse minister van Buitenlandse Zaken, door Kamerleden gevraagd wat de positie van Nederland ten opzichte van Spanje was. De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Schmelzer zei dat deze niet veranderd was en dat hij zijn collega had gewezen op het belang van mensenrechten. Spanje werd door Nederland wel aangesproken op de mensenrechtenschendingen maar kreeg niet te maken met economische of politieke sancties. Vlak voor het overlijden van Franco memoreerde Den Uyl aan Sir Hartley Shawcross, de Britse aanklager van het Proces van Neurenberg, die vond dat Franco destijds ontbrak op de beklagdenbank. Door dit verleden was Nederland ten opzichte van Spanje gedurende het bewind van Franco kritisch en terughoudend. Maar om de economische en militaire belangen te beschermen zou Nederland, ondanks de mensenrechtenschendingen, Franco niet openlijk afvallen.

2.2. Spanjaarden in Nederland

Er was een toenemende politieke *linkage* tussen Spanje en Nederland omdat Spanjaarden vanaf het begin van de jaren zestig naar Nederland mochten migreren om te werken. Een gedeelte van deze Spaanse arbeiders was in Nederland betrokken bij de organisatie van de oppositie tegen het Franco-regime.¹¹ Zij richtten in Nederland eigen organisaties op maar ontvingen bijvoorbeeld ook steun van de sociaaldemocratische vakbond Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV). Zij kregen hier net als bij de PVDA een eigen commissie.¹² Spaanse arbeiders kregen hulp van de oude vakbondsleiding van het NVV omdat zij Franco, net als Den Uyl, met Hitler associeerden. De Communistische Partij Nederland (CPN) organiseerde samen met Spaanse migranten demonstraties tegen het regime van Franco.¹³ Omdat linkse Nederlandse politieke organisaties zich verbonden hadden met de Spaanse oppositie waren zij daarom ook meer gevoelig geworden voor de repressie die in dat land plaats vond.

2.3. Conclusie

In Spanje vond tijdens de eerste helft van de jaren zeventig een escalatie in politiek geweld en repressie plaats. Ondanks de kritische houding van Nederland ten opzichte van het Franco-regime was er toch

---

¹⁰ T. De Goede, "De mensenrechten in het Nederlands buitenlandse beleid ten aanzien van Spanje, Portugal en Griekenland, 1945-1975" in M. Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering* (Hilversum 1996) 252-254.

¹¹ Bij de dood van Franco, de houding van Spaanse gastarbeiders, televisieprogramma, *Andere Tijden*, NTR-VPRO (10 november 2015) https://www.npo.nl/andere-tijden/10-11-2015/VPWON_1241926 (voor het laatst geraadpleegd op 10-05-2017).

¹² Sjoerd Klaas Olfers, 'Arbeidsmigrant of vluchteling? Achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland, 1960-1980', *CGM Working Paper* 5 (2004) 0-55, aldaar 38. <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/meerweten/arbeidsmigrant-vluchteling> (voor het laatst geraadpleegd op 20-05-2017).

¹³ Binnenlandse Veiligheidsdienst, 'Demonstratie tegen afkondigen noodtoestand in Spanje' (14 februari 1969), <http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/945300.pdf> (laatst geraadpleegd op 20-05-2017).

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

ruimte voor economische samenwerking. Hierdoor kon de EEG in 1970 met Spanje een preferentieel handelsakkoord afsluiten. Door de migratie van Spaanse arbeiders naar Nederland ontstond er meer politieke *linkage* met de Spaanse oppositie. Hierdoor kon er meer belangstelling voor de gebeurtenissen in Spanje ontstaan en kregen de executies van 27 september 1975 meer aandacht van het Nederlandse publiek.

3.0 Nederland tijdens de jaren zeventig

De opvallende reactie in Nederland op de Spaanse executies van 27 september 1975 kan worden gezien als een gevolg van een veranderend waardepatroon van de Nederlandse bevolking. De Amerikaanse politicoloog Ronald Inglehart trachtte dit veranderende waardepatroon in de West-Europese maatschappij te verklaren aan de hand van vragenlijsten met politieke en morele thema's. Hierin maakte hij een onderscheid tussen de materiële en de postmateriële generatie. Volgens hem werd er een veranderend waardepatroon ingezet door jongeren, die in tegenstelling tot hun ouders, de materiële generatie, niet de economische crises van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog hadden meegemaakt. De opkomende welvaart en stabiliteit in West-Europa na deze periode zorgde ervoor dat de nieuwe generatie, de babyboomers, zich de luxe konden permitteren om zich met andere zaken dan alleen overleven bezig te houden. De postmateriële generatie had daarom meer aandacht voor politieke en sociale rechtvaardigheid wat leidde tot een politiek-culturele omslag in de jaren zestig.

De Nederlandse cultuurhistoricus Hans Righart ontdekte net als Inglehart dat de postmateriële generatie in de jaren zestig zich op politiek en cultureel gebied gingen onderscheiden van de vooroorlogse generatie. De vooroorlogse generatie die Nederland tijdens de periode van de wederopbouw bestuurde richtte zich op soberheid, pragmatisme en materialisme.¹⁴ Deze generatie had processen van ontzuiling, ontkerkelijking en een herverdeling van de welvaart ingezet en als gevolg hiervan kregen de Nederlandse jongeren de mogelijkheid om tijdens de jaren zestig een eigen cultuur te ontwikkelen. Deze jongerencultuur richtte zich op het creëren van een eigen identiteit die aanvankelijk vooral een sociaal-cultureel karakter had.

In de tweede helft van de jaren zestig politiseerde de postmateriële generatie. Het medium televisie maakte de generatie meer bewust van de situatie in de wereld. De beelden van de Vietnamoorlog en de opstanden in de Derde Wereld zorgden ervoor dat zij zich in de wereldpolitiek gingen interesseren. 1966 wordt als een doorbraakjaar beschouwd in de politisering van de postmateriële generatie. De Telegraafrellen, de opkomst van de Provobeweging en het protest tegen het huwelijk van prinses Beatrix met de Duitse aristocraat Claus von Amsberg waren hiervan belangrijke symbolen. Er werden talloze organisaties en initiatieven opgericht die zich bezig gingen houden met zaken zoals milieu, huisvesting, antifascisme, feminisme, ontwapening en de Derde Wereld.

In het jaar hierna volgde een verkiezingsnederlaag voor zowel de Katholieke Volkspartij (KVP) als de PVDA. Het Nederlandse electoraat dat traditioneel op zijn eigen zuil stemde brak met deze partijen. Door de verkiezingsnederlaag van de traditionele politieke partijen en de bewustwording van de veranderende tijdsgeest kwamen er vanuit de bestuurslaag meer mogelijkheden voor verandering. De behoefte aan vernieuwing uitte zich bij de PVDA door de oprichting van Nieuw-Links in 1966.¹⁵ Een groep jonge leden

---

¹⁴ Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*, (Amsterdam 1995) 78.

¹⁵ Frank Zuiddam, *Tussen wens en werkelijkheid. Het debat over vrede en veiligheid binnen de PvdA in de periode 1958-1977*, (Amsterdam 2001) 134-138.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

die de partij trachtte te democratiseren en radicaliseren. Het door Nieuw-Links gepresenteerde programma *Tien over Rood* kende tevens een sterke internationale oriëntatie.¹⁶ De waarden van de postmateriële generatie zouden aan het einde van de jaren zestig steeds meer geïntegreerd raken in de Nederlandse samenleving.¹⁷

James Kennedy ziet net als Righart de jaren zestig als het tijdperk van verandering in de Nederlandse samenleving. Hij vindt in tegenstelling tot Righart dat er een belangrijke rol was weggelegd voor de bestuurlijke elite. Door de flexibiliteit van deze conservatieve bestuurders was een snelle politiek-culturele transformatie mogelijk.¹⁸ Deze toegeeflijkheid kwam voort uit een pragmatische houding ten opzichte van verandering. Uit angst voor excessen moesten de radicale ideeën van de babyboomgeneratie door de bestuurders in goede banen worden geleid.¹⁹

Door de veranderingen van de jaren zestig ontstond er volgens de filosoof en journalist Antoine Verbij een periode waarin er in Nederland een linkse rode consensus heerste.²⁰ Volgens hem was er sprake van een lange jaren zestig die doorliep tot het einde van de jaren zeventig. De jongeren begonnen zelf radicaal-linkse organisaties op te richten en werden hierbij vooral ideologisch geïnspireerd door antikoloniale en communistische bewegingen uit de Derde Wereld.

De confessionelen gingen ook mee met de veranderingen van deze periode. Er mocht voortaan meer eigen invulling worden gegeven aan het geloof. Hierdoor was er ook bij deze groep een toename in interesse voor de vredesbeweging, de situatie in de Derde Wereld en mensenrechten. Dit leidde tot het ontstaan van de Politieke Partij Radikalen (PPR), opgericht door ontevreden progressieve leden van de Antirevolutionaire Partij (ARP) en de KVP. Zij haalden bij de verkiezingen van 1972 zeven zetels en werden onderdeel van het kabinet-Den Uyl.

Het kristallisatiemoment van deze progressieve consensus was het aan de macht komen van het kabinet-Den Uyl, het meest linkse kabinet dat Nederland tot nu toe heeft meegemaakt. Dit kabinet drukte de progressieve waarden in hun regeringsprogramma uit en subsidieerde instellingen die bezig waren met thema's zoals milieu, emancipatie en internationale solidariteit. Hierdoor ontstond er meer interesse bij de Nederlandse bevolking voor thema's die betrekking hadden tot *low diplomacy*.

3.1. Conclusie

De Nederlands reactie op de Spaanse executies kon mede ontstaan doordat de waarden van de postmateriële generatie werden overgenomen door het kabinet-Den Uyl. De babyboomgeneratie was tijdens de jaren zestig gepolitiseerd en had een sterke linkse internationale oriëntatie. Daarom was het

---

¹⁶ Hans van den Doel e.a., *Tien over Rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PVDA*, (Amsterdam 1966) 9.

¹⁷ Righart, *De eindeloze jaren zestig*, 30.

¹⁸ James Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*, (Amsterdam 1995) 20-21.

¹⁹ Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw*, 209-210.

²⁰ Antoine Verbij, *Tien Rode Jaren. Links Radicalisme in Nederland 1970-1980*, (Amsterdam 2005) 12.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

mogelijk dat er in deze periode meer aandacht uitging naar mensenrechtenschendingen door rechtse autoritaire regimes. Om radicalisering en excessen te voorkomen waren de bestuurders toegeeflijk aan de ideeën van de babyboomgeneratie. Door deze flexibiliteit was het mogelijk dat de Spaanse executies van 27 september 1975 ook door de regering als een prioriteit werd gezien. Omdat mensenrechtenorganisaties en linkse solidariteitscomités, die in aantal sterk waren gegroeid, aandacht voor de executies hadden werden deze ook een prioriteit van het kabinet-Den Uyl.

De Nederlandse reactie op de executies kon ook op ondersteuning rekenen van een deel van de vooroorlogse generatie. Franco werd door deze generatie geassocieerd met het Derde Rijk. Net als ten tijde van het huwelijk tussen prinses Beatrix en Claus ontstond er een protest dat, ondanks een afwijkend waardenpatroon, maar door historische sentimenten, generaties kon overstijgen. Een interessante vraag is of het antifascisme van de postmateriële generatie een erfenis van de vorige generatie was of dat het een onderdeel was van de nieuwe politieke identiteit.

4.1 Karakter van het buitenlands beleid van Nederland

Over het karakter van het buitenlandse beleid van Nederland bestaan twee verschillende visies. Het debat richt zich op de vraag of het beleid structureel was met een specifieke aard of dat het vooral werd bepaald door externe omstandigheden. De meest toonaangevende auteurs rondom dit debat zijn Joris Voorhoeve en Duco Hellema. Voorhoeve onderscheidt drie tradities in de Nederlandse internationale betrekkingen.

De eerste traditie is de maritiem-commerciële traditie. Vanwege de geografische ligging en het belang bij wereldhandel kreeg Nederland het karakter van een handelsnatie. Hierdoor werd er in het beleid nadruk gelegd op het bevorderen van vrije handel. Voorhoeve ziet deze traditie na de Tweede Wereldoorlog terugkomen. Nederland prefereerde economische samenwerking boven politieke, Atlantische en Europese samenwerking.²¹

De tweede traditie is de neutralistische-afhoudende traditie. Deze vloeit voort uit de maritiem-commerciële traditie. Door zich op het toneel van de machtspolitiek te begeven liep Nederland het gevaar om de eigen economische belangen te beschadigen. Hierdoor zou Nederland zich afzijdig houden van machtspolitiek en zich grotendeels neutraal opstellen.²²

Ten slotte noemt Voorhoeve de internationaal-idealistische traditie. Door de neutrale afzijdigheid zou Nederland onervaren zijn op het gebied van internationale politiek en daarom hierop een wellicht wat naïef perspectief hebben. Nederland zou een sterk moralisme kennen door de calvinistische moraal, de afkeer van machtspolitiek, de nadruk op legalisme en prestatiedrang. Door het internationale recht te bevorderen probeerde Nederland een stabiele wereldorde tot stand te brengen. Dit zou ook het economische belang bevorderen. Samenwerking met bondgenoten is belangrijk voor het Nederlandse beleid. Nederland zou daarom voorzichtig moeten zijn. Als Nederland zich te idealistisch opstelde zou het genegeerd worden door andere landen. Door middel van multilaterale banden kon Nederland toch op internationaal niveau van betekenis zijn.²³

De door Voorhoeve voorgestelde tradities werden bekritiseerd door wetenschappers die vonden dat er geen duidelijke tradities in het Nederlandse beleid aanwezig waren. Volgens Duco Hellema is het moeilijk in te schatten welke politieke beslissingen voortkwamen uit deze genoemde tradities. De enige constante factor die hij onderscheidt is conservatisme. Nederland was erop gericht om de status quo te behouden.²⁴ De maritieme-commerciële en neutralistische-afhoudende tradities waren het gevolg van economische interesses. Omdat Nederland een klein land was met weinig militaire kracht was het logisch dat Nederland zich in de internationale betrekkingen op deze manier opstelde.

---

²¹ Joris Voorhoeve, *Peace, profits and principles: a study of Dutch foreign policy*, (Den Haag 1979) 42-44.

²² Voorhoeve, *Peace, profits and principles*, 45-49.

²³ *Ibidem*, 50-55.

²⁴ Duco Hellema, *Neutraliteit en vrijhandel. De geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse betrekkingen*, (Utrecht 2001) 48.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

In plaats van tradities probeert Hellema het beleid te verklaren aan de hand van zowel externe als interne omstandigheden. Volgens Hellema is er analyse op drie verschillende niveaus nodig om de internationale politiek van een staat te begrijpen. Dat is de positie in de internationale machtsstructuur, de positie in de wereldeconomie en de geografische omstandigheden.²⁵ Aan ondergeschikt belang hiervan onderscheidt hij vier binnenlandse factoren. Dit zijn de verhoudingen op sociaal-economisch en cultureel gebied, de statelijke structuur, de partijpolitieke verhoudingen en de individuele gezagsdrager.²⁶

4.2. Conclusie

De internationaal-idealistische traditie kan een verklaring zijn waarom het kabinet-Den Uyl protest aantekende tegen de executies. Maar als dit werkelijk een traditie was geweest dan hadden regeringen voor het kabinet-Den Uyl ook kunnen protesteren tegen mensenrechtenschendingen door het Franco-regime. De executies van 27 september 1975 kregen echter veel meer aandacht van de Nederlandse regering dan bijvoorbeeld Spaanse executies in de jaren vijftig. Dankzij de multilaterale banden was de Nederlandse regering in staat om de druk op Spanje te vergroten. De internationale-neutralistische traditie en de maritiem-commerciële traditie kunnen verklaren waarom Den Uyl niet achter zijn oproep tot een Spaanse boycot kon blijven staan. Het commerciële belang, dat aan de basis staat van deze tradities, gaf in deze kwestie de doorslag.

De niveaus van analyse van Hellema kunnen ook verklaringsfactoren zijn. Nederland was een klein land in de internationale machtsstructuur en stond kritisch ten opzichte van Spanje. Deze kritiek kon steviger worden door de verzachting van de Koude Oorlog. De positie van Nederland in de wereldeconomie zorgde ervoor dat Joop den Uyl snel terugkwam van zijn oproep tot een Spaanse boycot. Nederlandse bedrijven dreven handel met Spanje maar doordat er zo fel vanuit Nederland op de executies was gereageerd werden vrachtwagens bij de Spaanse grens tegengehouden. De individuele gezagsdrager Joop Den Uyl had, zoals eerder in deze scriptie is opgemerkt, een hekel aan Franco. Door de partijpolitieke verhoudingen was er een links kabinet aan de macht gekomen. Door de linkse consensus was er een meer kritische houding ten opzichte van het Franco-regime ontstaan. Dit kan verklaren waarom Den Uyl een demonstratie organiseerde en alle politieke partijen oproep om mee te doen.

---

²⁵ Hellema, *Neutraliteit en vrijhandel*, 49.

²⁶ *Ibidem*, 50.

5.0. De rol van mensenrechten in het buitenlands beleid van Nederland

De jaren zeventig kunnen worden gezien als een breekpunt in de internationale betrekkingen. Er ontstond in deze periode veel meer interesse in de zogenaamde *low diplomacy*. De notie om in de jaren zeventig meer prioriteit te geven aan mensenrechten was een internationale ervaring. Dit kwam ten eerste omdat Westerse landen de meeste kolonies hadden verloren. Tijdens de koloniale periodes werden Westerse koloniale machten ervan beschuldigd de mensenrechten niet te respecteren en de gekoloniseerde bevolking uit te buiten. Hierdoor voelden deze staten zich niet geroepen om een programma wat betreft mensenrechten te formuleren. Na het verliezen van de kolonies was er ruimte voor deze Westerse landen om zelf een positief programma ten opzichte van mensenrechten te formuleren.²⁷

De tweede factor was de periode tussen 1969 en 1975 waarin de spanningen tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten begonnen af te nemen. Tegelijkertijd was er ook een afwijzing te zien van de politiek van de Koude Oorlog. Veel mensen wilden uit de Oost-West patstelling komen. Door de mensenrechten te bevorderen hoopte men dat dissidenten in het Oostblok en politiek vervolgd door rechtse regimes meer vrijheid tot oppositie kregen.²⁸

De derde factor was de desillusie van links in politieke utopieën. Het linkse kamp had tijdens de jaren zestig nog grootse aspiraties om de maatschappij te transformeren. Maar dit streven sloeg om in teleurstelling. Dit werd in het Oostblok gesymboliseerd door de tanks van de Sovjet-Unie die de Praagse Lente ten einde brachten. De linkse regeringen die in Zuid-Amerika aan de macht kwamen werden, met behulp van de Verenigde Staten, omver geworpen en nieuwe rechtse dictators kwamen voor hen in de plaats. De postkoloniale gebieden die voor zelfdeterminatie streven kregen niet langer de ondersteuning van het radicaal-linkse kamp. Veel van deze projecten hadden geleid tot genocide, uitbuiting en mensenrechtenschendingen. Deze deceptie zorgde ervoor dat links zich niet langer op politieke maar op morele transformatie gingen richten.²⁹

Idealisme werd omgezet naar pragmatisme. Dit pragmatisme uitte zich in de vorming van vele solidariteits- en mensenrechtenorganisaties. De bekendste hiervan zou Amnesty International worden. Mensenrechten werden ook een prominent thema in de media tijdens de jaren zeventig.³⁰ Het nastreven van mensenrechten zou ook een onderdeel worden van het buitenlands beleid van Nederland.

In de regeringsverklaring van kabinet-Biesheuvel in 1971 staat voor het eerst een vermelding over mensenrechten. Deze moeten met behulp van de VN uitgedragen worden. Mensenrechten zijn dus sinds

---

²⁷ Jan Eckel en Samuel Moyn, *The breakthrough: human rights in the 1970s*, (Pennsylvania 2014) 215-220.

²⁸ Samuel Moyn, *Last utopia: Human rights in history*, (Cambridge 2010) 136-146.

²⁹ Moyn, *Last Utopia*, 136.

³⁰ In het online krantenarchief www.delpher.nl levert de zoekterm mensenrechten op landelijke kranten in de periode van 1960-1969 581 treffers op en in de periode van 1970-1979 6650. http://www.delpher.nl/nl/kranten/results?query=mensenrechten&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=0%7C20e_eeuw%7C&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Landelijk&page=1&coll=ddd (geraadpleegd 1 juni 2017).

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

kabinet-Biesheuvel een integraal onderdeel geworden van het buitenlands beleid.³¹ Een verdere aanzet tot een beleid dat gericht was op het bevorderen van mensenrechten werd geschreven door Bas de Gaay Fortman, de fractievoorzitter en woordvoerder van buitenlandse zaken, van de Politieke Partij Radikalen. Hij introduceerde het begrip gidsland. Nederland moest een voorbeeldland zijn voor andere landen op het gebied van vredespolitiek en mensenrechten. Het begrip gidsland past in de internationaal-idealistische traditie die Voorhoeve beschrijft. Net als Voorhoeve denkt De Gaay Fortman dat het kleine Nederland hier ideaal voor is. In het geval van machtsmisbruik door grootmachten moest Nederland een boodschap van vrede en stabiliteit uitstralen.³²

In het buitenlands beleid dat voorgesteld werd in *Keerpunt '72*, het gezamenlijk verkiezingsprogramma van de PVDA, PPR, D66, werd de waarborging en promotie van mensenrechten expliciet benoemd.³³ De opstellers van het verkiezingsprogramma streefde naar een universeel verdrag voor de rechten van de mens. Ook wilde men de slachtoffers van kolonialisme, racisme en dictaturen ondersteunen door meer bij te dragen aan de hiervoor beschikbare steunfondsen van de VN. Zolang Spanje geen democratie was mocht het geen onderdeel van de NAVO worden. De voornemens op het gebied van internationale betrekkingen waren net als de rest van het programma erg ambitieus en gericht op emancipatie en economische herverdeling.

Uiteindelijk werden de linkse partijen wel gedwongen om een samenwerking aan te gaan met de confessionele KVP en de ARP. De regeringsverklaring van Den Uyl was daarom uiteindelijk een stuk meer behoudend. Er zouden zich, ondanks de grote invloed van de PVDA, geen grote veranderingen op het buitenlands beleid voordoen. Jan Pronk werd minister van Ontwikkelingssamenwerking, terwijl Max van der Stoep minister van Buitenlandse Zaken werd. Door Nieuw-Links werd Max van der Stoep als een rechtse PvdA'er beschouwd. Hij was wellicht niet populair door zijn stille stijl van diplomatie die niet aansloeg bij de groep van Nieuw-Links die duidelijke stellingnames verwachtte. Max van der Stoep werd gedwongen om een beleid te voeren onder moeilijker omstandigheden. Kort na het aantreden van het kabinet-Den Uyl begon de Oliecrisis die zorgde voor een wereldwijde economische recessie. De Europese samenwerking verliep stroever en hoewel de Koude Oorlog ontdooide werd hij niet beëindigd. Hierdoor werd het moeilijker voor de linkse partijen van het kabinet-Den Uyl om hun ambitieuze verkiezingsprogramma wat betreft mensenrechten daadwerkelijk uit te voeren.

---

³¹ Tweede Kamer, 5de vergadering (03-08-1971), *Regeringsverklaring Kabinet-Biesheuvel 1 en 2*, Parlement & Politiek, <https://www.parlement.com/9291000/d/regver/biesheuvel%20i%20en%20ii.pdf> (laatst geraadpleegd op 20-05-2017) 147.

³² Bas de Gaay Fortman, 'De vredespolitiek van de radicalen', *Internationale Spectator* 27 (1973) 109-113, aldaar 112.

³³ PVDA, PPR en D66, 'Keerpunt 1972: Regeerakkoord van de progressieve drie', <http://irs.ub.rug.nl/ppn/810579219> (laatst geraadpleegd op 30-05-2017) 41-42.

5.1. Conclusie

De Koude Oorlog die was ontdooid, de politiek-culturele heroriëntatie van post-kolonialistisch Europa en een meer pragmatische attitude in het bestrijden van onrecht zorgde ervoor dat mensenrechten in de jaren zeventig een prominent politiek thema werden. Hoewel de linkse partijen in *Keerpunt '72* erg ambitieus waren in hun streven om mensenrechten te bevorderen werden hun aspiraties getemperd door een gedwongen samenwerking met meer behouden confessionele partijen en internationale omstandigheden. Dit kan verklaren waarom het kabinet-Den Uyl behoudend was in het optreden ten opzichte van het Franco-regime. Door de economische recessie wilde het niet de eigen economische belangen beschadigen.

6.0 Reactie van het kabinet-Den Uyl voor de uitvoering van de executies

Het kabinet-Den Uyl was unaniem in het veroordelen van de doodvonnissen. Maar er bestonden wel meningsverschillen over de vraag wat voor houding ten opzichte van Spanje moest worden aangenomen. De parlementaire reactie op de executies werd gekenmerkt door het onderscheid tussen klassieke politieke liberalen en pragmatische liberalen ten opzichte van internationale betrekkingen. De klassieke politieke liberalen proberen mensenrechten te bevorderen door middel van diplomatie en multilaterale instituten terwijl pragmatische liberalen ook gebruik maken van economische of militaire middelen.

Max van der Stoel kenmerkte zich in deze kwestie in eerste instantie als een klassiek politiek liberaal. Met 'stille' diplomatieke middelen probeerde hij druk op Spanje uit te oefenen. Hij verzocht bijvoorbeeld de Spaanse ambassadeur in Nederland om het Franco-regime ertoe te bewegen om af te zien van het uitvoeren de executies. Door samen te werken met andere EEG-lidstaten probeerde Van der Stoel de diplomatieke druk te vergroten. De diplomatieke *linkage* met andere West-Europese landen was door de samenwerking in de voorgaande decennia intenser geworden. Hierdoor was Max van der Stoel sneller in staat om met negen andere EEG-lidstaten een gezamenlijk demarche in de VN-veiligheidsraad te bewerkstelligen.³⁴ Hierin werd door deze landen aan Spanje verzocht om af te zien van de uitvoering van de doodvonnissen.

Tjerk Westerterp, de minister van Verkeer en Waterstaat, was in de week voor de uitvoering van de executies naar Spanje gereisd voor een werkoverleg met Europese vakcollega's. Dit leidde tot veel oproer in het parlement en de Nederlandse media. Den Uyl besloot dat hij zo snel mogelijk diende terug te keren. Van der Stoel, die Den Uyl niet over het bezoek had ingelicht, wees er echter op dat Westerterp van de mogelijkheid gebruik had gemaakt om zijn Spaanse collega te verzoeken om de doodvonnissen niet uit te voeren.³⁵ Van der Stoel probeerde zowel via bilaterale als via multilaterale diplomatieke kanalen de executies te voorkomen.

Bas de Gaay Fortman kwam met drie voorstellen indien de executies doorgang zouden vinden. Het organiseren van een demonstratie, het oproepen tot een toeristische boycot naar Spanje en het weigeren van banden tussen de EEG en Spanje.³⁶ Hierdoor wordt duidelijk dat De Gaay Fortman, in tegenstelling tot Van der Stoel, een liberale pragmatische houding ten opzichte van internationale betrekkingen had. Door het inzetten van economische middelen moest Spanje afgestraft worden.

Den Uyl meende in ieder geval een demonstratie te moeten organiseren mochten de executies doorgang vinden. Niemand was persoonlijk gebonden om mee te lopen in de demonstraties maar hij deed wel een beroep op de Ministerraad om aanwezig te zijn. De besprekingen van de Spaanse executies tijdens de Ministerraad van 26 september kregen een nieuwe wending toen Brinkhorst, de staatssecretaris van

---

³⁴ Nationaal Archief, Den Haag, 2.02.05.02, Ministerraad, 1823-1990, inventarisnummer 1598, september 1975.

³⁵ Nationaal Archief, Ministerraad, 1598.

³⁶ Ibidem, 1598.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

Buitenlandse zaken, onofficieel het bericht kreeg dat de executies bekrachtigd zouden zijn. Den Uyl peilde bij Brinkhorst wat de bereidheid bij andere Europese ambassadeurs was om zich terug te trekken. Harry van Doorn, minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk namens de PPR, was nog steeds voorstander van diplomatieke actie. Er was dus wel eensgezindheid over het feit dat er iets tegen het voltrekken van de executies gedaan moest worden, maar over de praktische uitvoering hiervan waren er verschillende visies. Deze verschillen waren niet gebonden aan partijen. Van Doorn en Van der Stoel waren voorstander van stille diplomatie terwijl De Gaay Fortman en Den Uyl voor economische druk waren.³⁷

Voor de executies werd er slechts via diplomatieke kanalen meer pressie op het Spaanse regime uitgeoefend. Het terugtrekken van ministers uit werkoverleggen, het demarche van de VN en het op het matje roepen van de Spaanse ambassadeur waren vooral symbolisch van aard. Deze maatregelen troffen Spanje niet in economische of politieke zin. De Nederlandse regering had geen economische- of militaire pressie ingezet. Vanwege het uitblijven van deze methodes was het voor Franco hierdoor minder risicovol om toch over te gaan tot de executies. Nederland en de andere EEG-lidstaten hadden dus te weinig diplomatieke *leverage* over Spanje om de uitvoering van de doodvonnissen te voorkomen.

6.1. Reactie van het kabinet-Den Uyl na de uitvoering van de executies

Als gevolg van de uitvoering van de executies organiseerde het kabinet-Den Uyl een demonstratie op het Domplein. Hier namen tussen de 10.000 en 12.000 mensen aan deel. Alle regeringspartijen waren vertegenwoordigd in de demonstratie. Na de demonstratie opperde Den Uyl om een economische boycot te organiseren. De Nederlandse ambassadeur werd uit protest teruggetrokken.³⁸ Dit gebeurde in samenwerking met andere West-Europese landen die ook hun ambassadeur uit Spanje hadden teruggetrokken. De onderhandelingen van de EEG met Spanje over het afsluiten van een nieuw handelsakkoord werden bevroren. Door het uitvoeren van de executies was Spanje tegen de voorwaarden van de EEG ingegaan. Door middel van het afstraffen van ongewenste acties van het Franco-regime werd getracht Spanje weer op een meer democratisch spoor te zetten. Het bevroren van het handelsakkoord tussen de EEG en Spanje was in dit geval een economisch middel dat werd ingezet om de mensenrechten te bevorderen.

Van der Stoel gaf een week na het voltrekken van de executies aan dat het terugtrekken van de ambassadeur in Spanje veel navolging had gekregen. Vrijwel alle EEG-lidstaten met ambassadeurs in Spanje hadden hun ambassadeur teruggetrokken. De teruggetrokken ambassadeurs werden ook snel weer teruggezonden. Volgens Max van der Stoel had dit drie oorzaken. Diplomatieke contacten betekende niet per se de aanvaarding van een regime, de ambassadeur kon invloed uitoefenen in hogere politieke kringen en wellicht zou hij in het geval dat de democratische oppositie in Spanje heftiger onderdrukt zou worden,

---

³⁷ Ibidem, 1598.

³⁸ Redactie, 'Wij zijn de hoeders van onze Spaanse broeders', *Het Vrije Volk*, 29 september 1975.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

direct hulp kunnen bieden.³⁹ Van der Stoep bleef ervan overtuigd dat een klassiek liberale houding ten opzichte van de internationale betrekkingen de meest effectieve manier was om in Spanje de mensenrechten te bevorderen.

Uiteindelijk werd ook besloten om de Nederlandse ambassadeur terug te sturen. Hij mocht niet deelnemen aan feestelijkheden en hij had de instructie gekregen om op het hoogste politieke niveau de Nederlandse bezwaren over de uitgevoerde executies duidelijk te maken. Ook moest de ambassadeur, volgens Van Doorn, de Spaanse staat aanspreken op de gebrekkige mensenrechtensituatie in het land. Dries van Agt, minister van Justitie namens de KVP, wees ook op dit gegeven. Het niet respecteren van de mensenrechten door het Franco-regime was in het verdeelde kabinet-Den Uyl een bindende factor geworden in de protesten tegen de executies.

Uiteindelijk bleek dat Spanje Nederland medeverantwoordelijk hield voor het internationaal protest tegen de uitgevoerde executies. Nederlandse vrachtwagenchauffeurs werden tegen gehouden bij de Spaanse grens. Het mislukken van de boycot werd tevens veroorzaakt doordat de regering zich zorgen begon te maken over het eventuele beschadigen van economische belangen. Den Uyl zwakte de oproep tot een Spaanse boycot af door te zeggen dat hij dit als minister-president legaal niet mocht doen. Hij kon slechts zijn begrip uitspreken. Uiteindelijk zou het kabinet in bilateraal opzicht dan ook verder geen punitieve economische middelen inzetten. De regering had zich, door het veroordelen van de executies en het terugtrekken van de ambassadeur, opgesteld als gidsland. Maar toen de economische belangen in het gedrang raakte krabbelde het kabinet terug. Op het moment dat aan het gidslandstreven economische consequenties verbonden werden, bleek er van dit streven nog weinig over.

6.2. Kritiek

De parlementaire reactie op de executies was niet volledig eensgezind. Er waren in de confessionele en liberale hoek ook critici te vinden op de reactie van de regering. De Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP), de Rooms Katholieke Partij Nederland (RKPN) en het Gereformeerde Politiek Verbond (GPV) verzetten zich tegen de demonstratie georganiseerd door het kabinet-Den Uyl. De SGP en GPV vonden dat de doodstraf, gezien de aanklachten tegen de veroordeelden, een terechte vergelding was. Hoewel de RKPN wel een tegenstander was van de doodstraf vond de partij deze zaak een Spaanse aangelegenheid. De RKPN vond dus dat in het buitenlands beleid de neutralistische-afhoudende traditie meer prioriteit had. H.G. Abma, de fractievoorzitter van de SGP, wees op de hypocrisie van de ontstane verontwaardiging omdat die in het geval van mensenrechtenschendingen gepleegd door communisten dikwijls uitbleef.⁴⁰

---

³⁹ Nationaal Archief, Den Haag, 2.02.05.02, Ministerraad, 1823-1990, inventarisnummer 1599, oktober 1975.

⁴⁰ Parlementsredactie, 'SGP, GPV en RKPN veroordelen protesten', *Reformatorisch Dagblad*, 29 september 1975, <http://www.digibron.nl/search/detail/012ea4f0d9031ddc5fb6c2b7/massale-demonstraties-tegen-spaanse-executies> (laatst geraadpleegd 20-05-2017).

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

De executies zorgden ook voor verdeeldheid bij de VVD. De aanwezigheid van de fractievoorzitter Hans Wiegel op de demonstratie bij het Domplein werd in een brief bekritiseerd door partijgenoot Harm van Riel. Volgens Van Riel bond Wiegel zich met socialisten en communisten. Wiegel verklaarde dat hij liberale democratische waarden wilde vertegenwoordigen en eenvoudigweg niet kon wegblijven.⁴¹ Van Riel had een realistisch perspectief op de internationale betrekkingen en vond daarom in het kader van de machtspolitiek van de Koude Oorlog dat communisme ten alle tijden diende te worden bestreden.

Van Riel, de SGP en de GPV waren geen onderdeel van de linkse consensus van de jaren zeventig. Zij waren erg marginaal omdat de SGP, GPV en de RKPH kleine partijen in het parlement waren. Ondanks de verdeeldheid binnen de VVD laat de komst van Wiegel en vertegenwoordigers van de ARP en de KVP bij de demonstratie zien dat het sentiment tegen deze executies binnen het Nederlandse parlementaire landschap breed werd gedeeld.

6.3. Buitenparlementaire reactie

De executies waren ook buiten het parlement en de regering een veelbesproken onderwerp geworden. In de maand september begonnen diverse solidariteitsorganisaties, vakbonden en kerkgroepen zich actief te richten op deze kwestie. Op verschillende manieren probeerden ze het Franco-regime ertoe te bewegen om de executies te stoppen. Dit deden zij door het organiseren van demonstraties, hongerstakingen, briefkaart- en telegramacties en het organiseren van een Spaanse boycot.

Er waren ook mensen die geweld als een geoorloofd middel zagen. Zo werd op vier september een nepbom aangetroffen bij de Spaanse ambassade. Op 28 september werd er daadwerkelijk een molotovcocktail tegen de ambassade geworpen die zorgde voor een brandschade van 100.000 gulden. Het hoogtepunt van de Nederlandse reactie was de demonstratie van 27 september op het Domplein. Bij deze demonstratie was behalve het kabinet-Den Uyl ook een breed palet aan maatschappelijke organisaties betrokken. Den Uyl deed op deze demonstratie de oproep tot een Spaanse boycot die uiteindelijk grotendeels niet door zou gaan. Het radicaal-linkse spectrum van Nederland nam het voortouw in de andere protesten tegen de executies.

Al tijdens de Spaanse Burgeroorlog was er in Nederland een solidariteitsbeweging ontstaan met het Spaanse linkse kamp. Aan het eind van de jaren zestig ontstond door hernieuwde belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog ook meer aandacht voor het lot van de Spaanse oppositie. Opnieuw werden er organisaties opgericht die steun boden aan de Spaanse oppositie. Accion Fuego was een solidariteitsorganisatie die in 1970 was opgericht door oud-Spanje strijders. Accion Fuego probeerde de Spaanse oppositie te ondersteunen door het organiseren van thema-avonden, het organiseren van exposities over het Franco regime, het houden van inzamelingsacties en het verspreiden van

---

⁴¹ Parlementaire redactie, 'Oneenigheid in VVD-top', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1 oktober 1975, <https://krantenbankzeeland.nl/issue/pzc/1975-10-01/edition/0/page/3> (laatst geraadpleegd op 21-05-2017)

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

informatiemateriaal. In het informatiemateriaal legden zij nadruk op mensenrechtenschendingen van het Franco-regime.⁴²

Een andere organisatie die in 1975 door oud-Spanje strijders werd heropgericht was het Komitee Vrij Spanje. Het had al een kort bestaan na de Tweede Wereldoorlog gekend. Hoewel de oprichters in 1975 een pluriforme achtergrond hadden, bleek het een mantelorganisatie van de CPN te zijn.⁴³ De Binnenlandse Veiligheidsdienst merkte al in 1968 op dat wel vaker demonstraties tegen het Franco-regime werden aangemeld door gelegenheidscomités waar CPN-leden achter zaten.⁴⁴ De linkse consensus zorgde ervoor dat er meer solidariteitsorganisaties met Spanje opgericht werden.

De Spaanse migranten die tegen het bewind van Franco waren, hadden actief banden aangehaald met linkse Nederlandse tegenstanders van het regime. Ze hadden al vaker gezamenlijk demonstraties georganiseerd tegen het Franco-regime. In Nederland waren de Spaanse consulaten, instituten en de ambassade het belangrijkste doelwit. Zo boden op tien september 1975 honderden demonstranten een petitie aan de Spaanse consul. Tegelijkertijd ging een aantal Spaanse demonstranten over tot een hongerstaking die zij na vijf dagen moesten opgeven vanwege medische redenen. Het waren in de aanloop naar de executies vooral linkse jongerenorganisaties die samen met deze solidariteitsorganisaties protesteerden tegen de veroordelingen. De buitenparlementaire reactie oversteeg hiermee de generatiekloof.

Ook Amnesty International diende een protest in tegen de doodvonnissen. Deze organisatie had in 1975 al eerder geprotesteerd tegen de arrestatie van een groep dissidenten in Spanje. Amnesty International verspreidde informatie over het lot van Spaanse gevangenen die in detentie dikwijls het slachtoffer van marteling waren. Het beeld van de *garotte* werd gebruikt om het publiek te overtuigen van de verschrikkingen van het Franco regime.⁴⁵ Deze groeperingen schaalden zich niet achter de denkbeelden van de veroordeelden, maar wezen folter en de doodstraf af. Hierbij werd door Amnesty International verwezen naar het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) en het Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV) deden uiteindelijk een oproep tot een Spaanse boycot op twee oktober. De boycot was erop gericht om alle communicatie en uitwisseling tussen Nederland en Spanje stop te zetten. Het ging hierbij om vrachtverkeer, vluchten naar Spanje, post en telefonie. Ook werd er opgeroepen om vanaf twaalf uur twee minuten de geëxecuteerden te herdenken door middel van een werkonderbreking.

---

⁴² Stichting Spanje 1936-1939, 'Accion Fuego', <https://spanje3639.org/2015/03/24/accion-fuego/> (laatst geraadpleegd op 25-05-2017).

⁴³ Meindert Fennema, *Goed Fout. Herinnering van een meeloper* (Amsterdam 2015) https://books.google.nl/books?id=y7M4CQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false (laatst geraadpleegd op 17-05-2017).

⁴⁴ Binnenlandse Veiligheidsdienst, 'Demonstratie tegen afkondigen noodtoestand in Spanje' (14 februari 1969), <http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/945300.pdf> (laatst geraadpleegd op 20-05-2017)

⁴⁵ De garotte was een wurgpaal die in Spanje werd gebruikt om de doodstraf mee uit te voeren.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

Het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) bekritiseerde de boycot omdat deze alleen een symbolische lading had. Totale boycotts van landen hadden volgens het CNV niet aangetoond effectief te zijn. Van der Stoel had tijdens een periodiek overleg met representanten van het bedrijfsleven te horen gekregen dat zij zich grote zorgen maakten over de opstelling van de Nederlandse regering ten opzichte van Spanje. Door berichtgeving over Nederlandse vrachtwagenchauffeurs die bij de Spaanse grens werden tegengehouden begon het animo voor de boycot af te nemen.

De boycot zou uiteindelijk grotendeels uitlopen op een mislukking. Een paar Spaanse schepen zouden niet kunnen lossen in Amsterdam en Rotterdam. Het vliegverkeer naar Spanje bleef vanuit Schiphol gewoon doorgaan. Telefoneren naar Spanje bleek op de dag zelf nog gewoon mogelijk. Aan de twee minuten stilte werd ook niet veel gehoor gegeven. Dit kwam volgens het NVV omdat werkgevers niet de mogelijkheid gaven voor twee minuten staking. Er vonden wel demonstraties plaats. Zo liepen 5000 Rotterdamse scholieren, die vrij hadden gekregen, een demonstratie naar de Schouwburg waar ze, nadat ze toegesproken waren door de burgemeester, vervolgens om twaalf uur twee minuten stilte hielden. Maar de massale woede was grotendeels verdwenen. De Nederlandse buitenparlementaire reactie was uiteindelijk grotendeels beperkt gebleven tot symbolisch protest. Wim Kok, de voorzitter van het NVV, zei destijds hierover: 'We moeten concluderen, dat in deze jachtige tijd emoties snel wegebben'.⁴⁶

---

⁴⁶ Redactie, 'Actie tegen Spanje werd geen succes', *De Telegraaf*, 3 oktober 1975
<http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011198916:mpeg21:a0203> (geraadpleegd op 15-05-2017)

6.0. Conclusie

Waarom er in Nederland een opvallende reactie ontstond op de Spaanse executies van 27 september 1975 is de onderzoeksvraag van deze scriptie. Door middel van *decision making analysis* kan de reactie door het kabinet-Den Uyl aan de hand van verschillende factoren worden verklaard. Dezelfde factoren kunnen ook duidelijk maken waarom in Nederland het protest tegen deze executies op zoveel ondersteuning kon rekenen. De eerste factor die de opvallende reactie op de Spaanse executies verklaart is ideologie. Het was de linkse consensus in deze periode die ervoor zorgde dat er meer aandacht uitging naar mensenrechtenschendingen door rechtse autoritaire regimes. Het kabinet-Den Uyl had een progressief karakter met ondersteuning van enkele confessionelen. De preferentie van deze regering om mensenrechten in de jaren zeventig een prioriteit van het Nederlandse buitenlands beleid te maken werd veroorzaakt doordat de progressieve waarden van de postmaterieële generatie aan de ideologische basis van het kabinet-Den Uyl stonden.

Zoals James Kennedy opmerkte was er in Nederland een 'flexibele elite' waardoor het mogelijk was dat tijdens het kabinet-Den Uyl het bevorderen van mensenrechten een onderdeel werd van het Nederlands buitenlands beleid. Ik denk niet dat dit streven voortkwam uit een bepaalde traditie zoals Voorhoeve die voorstelde maar moet worden gezien als een gevolg van een links politiek discours dat zich richtte op gelijkheid en emancipatie. De ambitie om mensenrechten op universeel gebied te behartigen kwam voort uit de internationale oriëntatie van de babyboomgeneratie. Het Nederlandse protest tegen de Spaanse executies was generatie overstijgend, omdat de vooroorlogse generatie Franco met Nazi-Duitsland associeerde en de babyboomers door hun politisering zich identificeerden met antifascistische denkbeelden. Een interessant onderwerp om verder onderzoek naar te doen is de rol van historische en politieke sentimenten in het Nederlands buitenlands omtrent mensenrechtenschendingen.

De linkse consensus van deze periode verklaart tevens waarom confessionele politici en organisaties tegen de executies protesteerden. Er waren ook confessionelen die voor de doodstraf van de veroordeelden waren of vonden dat het een binnenlandse aangelegenheid was waar Nederland zich niet mee diende te bemoeien. Een interessant onderzoek zou kunnen zijn in hoeverre confessionelen in deze periode politiek gefragmenteerd raakten en in hoeverre deze groep daadwerkelijk een onderdeel was van de linkse consensus.

De tweede factor is belangengroeperingen. Spaanse migranten waren met behulp van Nederlandse politieke organisaties betrokken bij het organiseren van de oppositie tegen het Franco-regime. Ook werden er door Nederlanders solidariteitsorganisaties opgericht die aandacht vroegen voor de politieke situatie in Spanje. Ten opzichte van de decennia voor 1975 waren er tal van groeperingen actief geworden die zich bezig hielden met het bevorderen van mensenrechten. De aandacht voor mensenrechten, die ontstond rond het begin van de jaren zeventig, werd door het kabinet-Den Uyl aangemoedigd door middel van het subsidiëren van solidariteits- en mensenrechtenorganisaties. Hierdoor ontstond er in deze periode bij het Nederlands publiek meer aandacht voor het Franco-regime en het schenden van mensenrechten.

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

De derde factor die de reactie van de Nederlandse regering kan verklaren zijn de handelingen van individuen. Joop den Uyl had een hekel aan Franco vanwege zijn collaboratie met Nazi-Duitsland. Dit kan verklaren waarom hij het nodig achtte om een demonstratie tegen de uitvoering van de executies te moeten organiseren en zijn oproep tot een Spaanse boycot. Max van der Stoep bedreef het liefst klassieke liberale diplomatie door middel van zowel bilaterale als multilaterale betrekkingen. Dit verklaart waarom het kabinet-Den Uyl vooral door middel van 'stille' diplomatie probeerde om de executies te voorkomen.

Het concept *linkage* kan verklaren waarom de opvallende Nederlandse reactie op de doodvonnissen ontstond en door gebruik te maken van het concept *leverage* kan duidelijk worden gemaakt waarom Nederland en de EEG niet in staat waren om de executies te voorkomen. De Spaanse executies van 27 september 1975 kregen meer aandacht van de Nederlandse media en politiek ten opzichte van eerdere executies door het Franco-regime omdat de politieke *linkage* tussen de Spaanse oppositie en Nederlandse linkse politieke organisaties intenser was geworden. Het is interessant om te onderzoeken of de komst van migrantengroepen zoals Grieken en Turken ook tot een verhoogde aandacht naar mensenrechtenschendingen in deze landen leidde en of er een correlatie was met de intensiteit van de politieke *linkage* tussen deze migrantengroepen en Nederlandse politieke organisaties.

Het kabinet-Den Uyl trachtte, net als de andere EEG-lidstaten, door middel van diplomatieke druk het Franco-regime af te laten zien van de uitvoering van de doodvonnissen. De EEG-lidstaten hadden te weinig *leverage* over Spanje om de executies te voorkomen. Volgens Levitsky en Way is de *leverage* van Westerse landen over autoritaire regimes minder effectief als er een alternatieve bron van politieke ondersteuning is of als Westerse landen tegenstellingen tussen politieke en economische doelen hebben in het buitenlands beleid ten opzichte van autoritaire regimes. Spanje kon als anticommunistische bondgenoot op de ondersteuning van de Verenigde Staten blijven rekenen en hierdoor had Spanje een alternatieve bron van politieke steun.

De Nederlandse regering had in de kwestie van de Spaanse executies van 27 september te maken met de tegenstelling tussen economische en politieke belangen. De economische *linkage* tussen Nederland en Spanje was toegenomen en Nederland had als exportland meer financiële belangen in Spanje gekregen. Het politieke streven van het kabinet-Den Uyl om op internationaal gebied op te komen voor de mensenrechten druiste tegen de economische belangen van de handelsrelaties met Spanje in. Toen de economische interesses van Nederlandse ondernemers in het geding kwamen werd er door het kabinet-Den Uyl afgezien van verdere represailles. Nederland was in zijn opstelling wel een gidsland maar gaf uiteindelijk in deze kwestie de voorkeur aan economische belangen. De geest van de koopman was in deze aangelegenheid sterker dan die van de dominee.

Bibliografie

literatuur

Levitsky, Steven en Lucan A. Way., 'Rethinking the international dimensions of regime change', *Comparative Politics* 38 (2006) 4, 379-400.

Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi., '*International relations theory: realism, pluralism, globalism, and beyond*' (1999 Boston).

Everts, Phillips. P., *Controversies at home: domestic factors in the foreign policy of the Netherlands* (1985 Dordrecht).

Verbij, Antoine., *Tien Rode Jaren. Links Radicalisme in Nederland 1970-1980* (Amsterdam 2005).

Voorhoeve, Joris., *Peace, profits and principles: a study of Dutch foreign policy* (1979).

Hellema, Duco., Wielenga, Friso., & Wilp, Markus., (ed.) *Radikalismus und politische Reformen. Beiträge zur deutschen Geschichte und in den 1970er niederländischen Jahren*, (Münster 2012).

Hellema, Duco., *Neutraliteit en Vrijhandel. De Geschiedenis van de Nederlandse Buitenlandse Betrekkingen* (Utrecht 2001).

Kuitenbrouwer, M., 'Nederland en de mensenrechten 1795-1995', in: Kuitenbrouwer, M., & Leenders, M., (ed.) *Geschiedenis van de mensenrechten: bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering*, (Hilversum 1996)

Van den Doel, Hans. e.a., *Tien over Rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PVDA* (1966 Amsterdam).

Moyn, Samuel., *The Last Utopia: Human Rights in History* (Cambridge 2010).

Reef, J., '*Die Niederlande im internationalen System. Fallstudien zum Einfluss eines Kleinstaates*', (Munster 1994).

Zuijdam, Frank., *Tussen wens en werkelijkheid. Het debat over vrede en veiligheid binnen de PvdA in de periode 1958-1977* (Amsterdam 2001).

Hellema, Duco, '*Buitenlandse politiek van Nederland. De Nederlandse rol in de wereldpolitiek*' (Utrecht 2003).

Van der Beugel, E.H., e.a., '*Nederlandse buitenlandse politiek: heden en verleden*', (Den Haag 1978).

De Rooy, Piet., '*Ons stipje op de waereldkaart : de politieke cultuur van Nederland in de negentiende en twintigste eeuw*' (Amsterdam 2014).

Eckel, Jan., en Moyn, Samuel., *The breakthrough : human rights in the 1970's* (Pennsylvania 2014).

Verenigd in de afschuw en de verontwaardiging

Righart, Hans., *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).

Kennedy, James., *Nieuw Babylon in aanbouw* (Amsterdam 1995).

Olfers, Klaas. Sjoerd., 'Arbeidsmigrant of vluchteling? Achtergronden van de Spaanse migratie naar Nederland, 1960-1980', *CGM Working Paper* 5 (2004) 0-55, aldaar 38.
<http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/meerweten/arbeidsmigrant-vluchteling> (voor het laatst geraadpleegd op 20-05-2017)

Bronnen

Binnenlandse Veiligheidsdienst, 'Demonstratie tegen afkondigen noodtoestand in Spanje' (14 februari 1969), <http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/945300.pdf> (laatst geraadpleegd op 20-05-2017)

Regeringsverklaring kabinet-Biesheuvel 1 en 2

Tweede Kamer, 5de vergadering (03-08-1971), Regeringsverklaring Kabinet-Biesheuvel 1 en 2, Parlement & Politiek, <https://www.parlement.com/9291000/d/regver/biesheuvel%20i%20en%20ii.pdf> (laatst geraadpleegd op 20-05-2017) .

PVDA, PPR en D66, 'Keerpunt 1972: Regeerakkoord van de progressieve drie',

<http://irs.ub.rug.nl/ppn/810579219> (laatst geraadpleegd op 30-05-2017)

Redactie, 'Actie tegen Spanje werd geen succes', *De Telegraaf*, 3 oktober 1975

<http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011198916:mpeg21:a0203> (laatst geraadpleegd op 15-05-2017)

Parlementaire redactie, 'Oneenigheid in VVD-top', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1 oktober 1975,

<https://krantenbankzeeland.nl/issue/pzc/1975-10-01/edition/0/page/3> (laatst geraadpleegd op 21-05-2017)

Stichting Spanje 1936-1939, 'Accion Fuego', <https://spanje3639.org/2015/03/24/accion-fuego/> (laatst geraadpleegd op 25-05-2017).

Nationaal Archief

Nationaal Archief, Den Haag, 2.02.05.02, Ministerraad, 1823-1990, inventarisnummer 1598, september 1975.

Nationaal Archief, Den Haag, 2.02.05.02, Ministerraad, 1823-1990, inventarisnummer 1599, oktober 1975.

Video

Weeknummer 75-40, video, Polygoon bioscoopjournaal, 1975, 33060

<http://in.beeldengeluid.nl/kanaal/3264-utrecht/3329-protest-tegen-regime-van-franco>

Bij de dood van Franco, de houding van Spaanse gastarbeiders, televisieprogramma, Andere Tijden, NTR-VPRO (10 november 2015) https://www.npo.nl/andere-tijden/10-11-2015/VPWON_1241926